

نظریهٔ نشاط اجتماعی

درآمدی بر راه‌های ارتقای نشاط اجتماعی

رضا خورشیدی، کارشناس ارشد علوم اجتماعی آموزش و پرورش بستان آباد

مقدمه

انسان موجودی هدفمند و جویای شادکامی و سعادت است و شادی به‌عنوان یکی از نیازهای روانی او به‌دلیل تأثیرات عمده‌ای

که بر شکل‌گیری شخصیت و مجموع زندگی‌اش دارد، همواره اهمیت داشته است. نشاط هر جامعه‌ای موتور محرکه آن است؛

به‌طوری که توسعه‌یافتگی و توسعه‌نیافتگی هر جامعه با میزان نشاط اجتماعی اندازه‌گیری می‌شود. تأثیر نشاط اجتماعی

آن‌چنان است که جامعه‌شناسان سال‌هاست دربارهٔ آن صحبت می‌کنند. پرسش اصلی مقاله حاضر این است که: «راهکارهای

ارتقای نشاط اجتماعی کدام‌اند؟» برای پاسخ‌گویی به این پرسش لازم است از حیث نظری تعریفی از نشاط اجتماعی و عامل‌های

مؤثر بر آن داشته باشیم. شادی در لغت به معنای شادکامی، شادمانی و مسرت آمده است (دهخدا، ۱۳۴۱). از لحاظ مفهومی

این پدیده هر چند از زوایای گوناگون تعریف شده است ولی در هر حال، نشاط اجتماعی از طریق هنجارهای جامعه معنا

می‌یابد. به‌طور کلی می‌توان گفت نشاط و شادی تحت تأثیر جامعه و شرایط فردی انسان‌ها قرار دارد. شادکامی موجب تحرک

فیزیکی و شکوفایی ظرفیت‌های جدید در جامعه می‌شود. برقراری گسترده روابط اجتماعی، گسترش مشارکت‌های مردمی و

هدفمندی جامعه از آثار نشاط اجتماعی است (هزارجریبی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۳). نشاط اجتماعی حاصل عواملی است که

از جامعه‌ای به جامعه‌ای دیگر متفاوت‌اند. این تفاوت ناشی از فرهنگ جوامع است. مقبولیت اجتماعی، امید به آینده، عدالت

اجتماعی، پایبندی به معتقدات دینی، بیگانگی، هم‌بستگی و محرومیت اجتماعی از عواملی هستند که در کاهش و افزایش

نشاط اجتماعی مؤثرند (هزارجریبی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۲۳ - ۱۲۲). این عوامل را در مجموع می‌توان در قالب سرمایه فرهنگی و

سرمایه اجتماعی بیان کرد.

کلیدواژه‌ها: ارتقای نشاط اجتماعی، مقبولیت اجتماعی، ارتقای اجتماعی

ضرورت انجام این مطالعه

براساس پژوهش‌های انجام شده، در زمینه شادکامی، ۵۰ درصد مردم آن را مهم‌ترین موضوع به‌شمار آورده‌اند (Argyle, 2001: 46-47) برقراری مرادفات شخصیتی و اجتماعی و تشکیل دوستی‌های مفید قطعاً در شرایطی تحقق می‌یابد که فراغ خاطر، خوش حالی، خوش‌بینی و امنیت روانی وجود داشته باشد. در غیر این صورت، توجه به محیط و انتخاب محرک‌های آن بی‌اهمیت می‌شود. فرد در لاک خویش فرو می‌رود و اوقات بسیاری را از دست می‌دهد. شاید یکی از دلایل عمده از دست رفتن مدیریت زمان و هدر دادن وقت، همین پدیده بی‌نشاطی باشد. بنابراین نشاط اجتماعی سرآغاز توسعه هر جامعه محسوب می‌شود و بی‌توجهی به این موضوع زمینه تخریب جامعه را فراهم می‌آورد.

اگر شادکامی اجتماعی را حاصل شادی‌های افراد جامعه بدانیم، به این باور می‌رسیم که افسردگی‌های افراد در افسردگی جامعه مؤثر است. پس باید عوامل مؤثر در ارتقای شادی‌های افراد را بشناسیم و برای گسترش این عامل‌ها در جامعه تلاش کنیم. موضوع نشاط اجتماعی مهم است؛ چرا که توفیق هر جمع و جامعه‌ای به نیروهایی بستگی دارد که خود را قبول دارند، خوش حال هستند و دور از سستی و افسردگی روزگار می‌گذرانند. برنامه‌ریزی برای هر جامعه نیازمند شناخت وضعیت نشاط اجتماعی است.

با توجه به تغییرات اجتماعی و فرهنگی در ابعاد خانواده‌ها، باورها و ارزش‌ها، شکاف نسلی و حاکمیت ماشین بر زندگی انسان‌ها، ضروری است که مدیران جامعه به ترمیم سرمایه فرهنگی و اجتماعی اقدام کنند.

موتور محرکه توسعه پایدار «نشاط اجتماعی» است که از انحرافات اجتماعی می‌کاهد، امنیت اجتماعی را گسترش می‌دهد، تولید همراه با خلاقیت و نوآوری را رایج و هم‌بستگی اجتماعی را زیاد می‌کند و بیگانگی با جامعه را کاهش می‌دهد. در مجموع، به ترمیم و ارتقای سرمایه فرهنگی و اجتماعی می‌انجامد که از ارکان توسعه پایدار است.

مطالعات پیشین

جعفر هزارجریبی و پروانه آستین‌فشان (۱۳۸۸) در تحقیقی با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی در استان تهران» به این نتیجه رسیدند که در مجموع سه متغیر امید به آینده، ارضای نیازهای عاطفی و مقبولیت اجتماعی، ۵۳/۷ درصد از تغییرات متغیر نشاط اجتماعی را تبیین می‌کنند.

جعفر هزارجریبی و رضا صفری‌شالی (۱۳۸۹) در تحقیقی با عنوان «بررسی مفهوم شادکامی اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در استان مرکزی» به این نتیجه رسیدند که

متغیر امید به آینده مهم‌ترین عامل در تبیین نشاط اجتماعی است. مجموع متغیرهای احساس محرومیت، احساس عدالت اجتماعی، مقبولیت اجتماعی، پایبندی به ارزش‌های دینی و ارضای نیازها، ۵۳ درصد تغییرات نشاط اجتماعی را تبیین می‌کنند.

سیف‌اله فضل‌الهی و همکارانش (۱۳۸۹) در تحقیقی با عنوان «سنجش میزان عوامل مؤثر بر شادی دانشجویان پردیس قم» به این نتیجه رسیدند که تعامل اجتماعی، امکانات رفاهی، محیط اجتماعی، مشارکت در جمع، عضویت در گروه‌ها از عوامل مؤثر در نشاط اجتماعی هستند.

ویدا صیفوری و علی فلاحتی (۱۳۹۰) در تحقیقی

با عنوان «بررسی اهمیت و ضرورت نشاط از دیدگاه قرآن و تعالیم دینی» به این نتیجه رسیدند که خوش حالی در جامعه به تولید بهتر و اشتغال بیشتر منجر می‌شود و امنیت اجتماعی فراهم می‌آورد.

محمد رضا ابروانی (۱۳۹۰) در «بررسی تأثیر برنامه‌های

شادی‌آفرین بر کاهش افسردگی شهروندان ساکن اصفهان» به این نتیجه رسید که بین سلامت روحی و کاهش اضطراب و نشاط رابطه وجود دارد.

حاصل تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که نشاط

اجتماعی موضوع مهمی برای جامعه بشری است. نشاط اجتماعی تک علتی نیست بلکه در کاهش و ارتقای آن مجموعه‌ای از علت‌ها دخالت دارند که محیط اجتماعی، شخصیت فردی و فرهنگ حاکم بر جامعه مهم‌ترین آن‌ها هستند. نقیصه مهم تحقیقات گذشته، پراکندگی نظری و تشخیص عامل‌های مؤثر بوده است.

مبانی نظری

شادی موهبتی است که ارزش آن برای کسی که دچار گرفتاری‌ها و افسردگی‌ها شده است، بیشتر است. شادی موضوعی کاملاً فردی نیست و تا حدودی یکی از خواص جامعه است. شادی جامعه تابعی از عواملی است که بیشتر آن‌ها در جمع تجلی می‌یابند (آرگایل، ۱۳۸۲: ۱۲۷). شادی اجتماعی را می‌توان تا اندازه‌ای به وسیله موقعیت‌های اجتماعی توضیح داد (Argyle, 1990).

نشاط اجتماعی به احساسات مثبت فرد و رضایت خاطر او از زندگی مربوط می‌شود. برخی از عواملی که در ارتقای نشاط اجتماعی می‌توانند مؤثر باشند، عبارت‌اند از: مقبولیت اجتماعی، امید به آینده، عدالت اجتماعی، اعتقادات دینی، بیگانگی اجتماعی، هم‌بستگی اجتماعی و فقدان احساس

۵

رشد آموزش علوم اجتماعی دوره ۱۶ شماره ۳ بهار ۱۳۹۳

اعظم لاریجانی

داوود کهن ترابی - هفتمین جشنواره عکس رشد

امید به آینده
مهم ترین عامل
در تبیین نشاط
اجتماعی
است. مجموع
متغیرهای احساس
محرومیت،
احساس عدالت
اجتماعی،
مقبولیت
اجتماعی، پایداری
به ارزش های
دینی و ارضای
نیازها، ۵۳ درصد
تغییرات نشاط
اجتماعی را تبیین
می کنند

محرومیت که در ادامه آن ها را از نگاه دانشمندان تعریف می کنیم.

مقبولیت اجتماعی: مقبولیت اجتماعی بیانگر ارزش، احترام و منزلتی است که خانواده و جامعه برای یک فرد در نظر می گیرند.

امید به آینده: امید عبارت است از تمایلی که با انتظار وقوع مثبت همراه است و به عبارت دیگر، ارزیابی مثبتی است از آنچه فرد تمایل دارد و می خواهد که به وقوع بپیوندد.

عدالت اجتماعی: عدالت توزیعی در روابط اجتماعی به معنای عدالتی است که هر فرد در روابط متقابل با دیگران انتظار خواهد داشت. معمولاً پاداش و منافع خالص هر فرد با سرمایه گذاری وی متناسب است و هر چه سرمایه گذاری بیشتر، سود بیشتر.

پای بندی به اعتقادات دینی: می توان معتقدات دینی را همچون گرایش شدید انسان ها به سوی خداوند، یا گرایش به نیروهای برین به منظور تبیین علل وجودی خویش در جهان، و بازایی معنایی برای هستی دانست. در نتیجه دین، اعتقادات نسبت به این واقعیت ها و اشکالی که به خود می گیرند، مناسک، کیش ها و اعمال گوناگون را مشخص می دارد.

بیگانگی اجتماعی: از خودبیگانگی یعنی بیگانه شدن افراد با خودشان و یا با دیگران. به عبارت دیگر، از خودبیگانگی به وضعیتی گفته می شود که مردم در آن اختیار خود را درباره دنیای اجتماعی از دست می دهند و خود را در یک محیط اجتماعی خصمانه، بیگانه می یابند (ستوده، ۱۳۸۰: ۵۲).

هم بستگی اجتماعی: هم بستگی در «فرهنگ علوم اجتماعی»، نوشته آلن بیرو، چنین تعریف شده است: «احساس مسئولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند». همچنین، هم بستگی می تواند شامل پیوند انسانی و برادری بین انسان ها به طور کلی و یا حتی وابستگی متقابل حیات و منافع بین آن ها باشد.

احساس محرومیت: از اختلاف بین آنچه فرد می خواهد و انتظار دارد، یا آنچه به دست می آورد، و همچنین از مقایسه خود با دیگرانی که در شرایط او هستند، ممکن است حالتی از احساس محرومیت به او دست دهد (ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۰۰).

نظریه های جامعه شناسی نشاط اجتماعی

از آنجا که موضوع مقاله نشاط اجتماعی است، برای مطالعه عمیق تر از نظریه های روان شناسی صرف نظر می کنیم و روی نظریه های جامعه شناسی متمرکز می شویم.

۱ نظریه هدفمندی سلیمان

در این نظریه، سلیمان تلاش انسان ها را برای دستیابی به ارزش های زمینه ساز بروز نشاط اجتماعی می داند و ارزش ها را فراتر از تمایلات فردی مطرح می کند (Seligman, 2003:3).

۲ نظریه برابری

واضح این نظریه **جی اس آدامز** است. اساس نظریه او بر ادراک فرد از شغل خود استوار است و چگونگی رفتار او را در برابر سازمان بیان می دارد. بنابراین نظریه، هر فرد خصوصیات و قابلیت هایی چون تجربه و تبحر، تحصیلات، هوش، استعداد، سن و سابق کاری را با خود به سازمان یا محیط اجتماعی می آورد. در مقابل هم انتظار پاداش ها و مزایایی را دارد که متناسب با توانایی هایش باشد. اگر این تناسب در جامعه ای فراهم شود، یعنی هر کس به اندازه شایستگی هایش در اجتماع پاداش دریافت کند، احساس رضایت و در نهایت نشاط اجتماعی به وجود خواهد آمد (هزار جریبی، ۱۳۸۹: ۴۱).

۳ نظریه محرومیت نسبی

بر اساس دیدگاه محرومیت نسبی، فرد به مقایسه خود با افراد دیگر و گروه مرجع دست می زند و دوست دارد که شرایطی مشابه با آن ها داشته باشد. اگر در نتیجه مقایسه برای فرد چنین پنداشتی به وجود آید که براساس میزان سرمایه گذاری و تلاش، پاداش و نتیجه ای که عایدش شده است در مقایسه با دیگران عادلانه و منصفانه نیست، دچار احساس محرومیت نسبی می شود. این امر به بروز نارضایتی و احساس کسالت و عدم شادکامی در سطح فردی و اجتماعی می انجامد (تدگار، ۱۳۷۳).

۴ نظریه هم بستگی اجتماعی

دور کیم اعتقاد دارد که مناسک دینی هم بستگی و انسجام اجتماعی را ایجاد و حفظ می کنند. وی می گوید: «این اهمیت ندارد که اعضای گروه برای چه کاری گرد هم می آیند. مهم این است که آن ها گرد هم می آیند و کاری را به گونه دسته جمعی انجام می دهند». به عبارت بهتر، امر اساسی این است که انسان ها گرد هم می آیند، احساسات مشترکی را تجربه می کنند و به گونه یک کنش جمعی آن را بیان می دارند. بنابر آنچه دور کیم می گوید، مهم کنش جمعی است و مهم نیست به چه منظوری. بنابراین، دور کیم کارکرد مناسک دینی را در قالب کنش جمعی و نتیجتاً هم بستگی و انسجام اجتماعی تبیین می کند. بر این منوال، شاید بتوان صور دیگر پدیده های اجتماعی را که به کنش جمعی منجر می شوند، عامل انسجام اجتماعی تلقی کرد.

بی قدرتی، انزوا، تنفر فرهنگی و... منجر خواهد شد (Southwell, 2003: 101). مک‌دیل و ریدلی اثربخشی کمتر اجتماعی فرد را برابر با بیشتر شدن احساس بیگانگی می‌دانند (Mcdill and Ridley, 1962: 206). بنابراین، بیگانگی اجتماعی به معنای انزوا و اثربخشی کمتر، برابر با کاهش نشاط اجتماعی است.

منابع

- آرگایل، مایک. روان‌شناسی شادی. ترجمه مسعود نشاط‌دوست و همکاران. انتشارات اصفهان. ۱۳۸۹.
- ایروانی، محمدرضا. «بررسی تأثیر برنامه‌های شادی‌آفرین بر کاهش افسردگی شهروندان ساکن شهر اصفهان». مجله فرهنگ در دانشگاه اسلامی. شماره ۲. تهران. ۱۳۹۰.
- دهخدا. لغت‌نامه. زیر نظر محمد معین و جعفر شهیدی. مؤسسه لغت‌نامه دهخدا. مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران. ۱۳۷۲.
- ستوده، هدایت‌الله. آسیب‌شناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی انحرافات. آوای نور، تهران. ۱۳۷۸.
- صیفوری، ویدا و علی فلاحتی. «بررسی اهمیت و ضرورت شادی و نشاط از دیدگاه قرآن، روایات و تعالیم دینی». مجله فرهنگ در دانشگاه اسلامی. شماره ۲. تهران. ۱۳۹۰.
- فضل‌الهی، سیف‌الله و همکاران. «سنجش میزان مؤثر بر شادی دانشجویان». پردیس قم دانشگاه تهران. فصلنامه روان‌شناسی دین. شماره ۱۲. ۱۳۸۹.
- ممتاز، فریده. انحرافات اجتماعی: نظریه‌ها و دیدگاه‌ها. تهران. ۱۳۸۱.
- هزار جریبی، جعفر و پروانه آستین‌افشان. «بررسی عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی با تأکید بر استان تهران». فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی. شماره ۱. نشر دانشگاه اصفهان. ۱۳۸۸.
- هزار جریبی، جعفر و رضا صفری‌شالی. «بررسی مفهوم شادکامی اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن با مطالعه موردی استان مرکزی». فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی. شماره ۳. نشر دانشگاه علامه طباطبایی. تهران. ۱۳۸۹.
- Argyle M. (2001). The Psychology of Happiness. london Routledge.
- Allred, K.D., & Smith, T. W. (1989). The hardl-ypersonality: Cognitive and physiological Responses.
- Argyle, M. And Lu, L. (1990). The happiness of extraverts, personality and Individual Difference. to evaluative threat. Journal of Personality and Social Psychology, 56, 257-266.
- Cantor, N., & Sanderson, C. A. (1999). Lifetask satisfaction and well - being. In D. Kahneman, E. Diener, & N. Schwarz (Eds). Understanding Quality of life. Russell sage, pp. 230-243.
- Mcdill, E. L and Ridley, J.C (1962) Status, Anomia, Political Alienation and Political Participation, American Journal of Sociology, pp: 205-213.
- Southwell, P. L (2003) The politics of alienation: novoting and support for third - party candidates among 18-30 year - old, Social science Journal, Vol. 40, pp: 99-107.
- Seligman E. p. (2003). Happiness: The three traditional theories. <http://www.authentic happiness. Org/news/news6.html>

جشن‌های دسته‌جمعی را می‌توان یکی از موارد مهم از این نوع دانست. جشن‌ها معمولاً به‌صورت گروهی برگزار می‌شوند. تعدادی از افراد گرد هم می‌آیند و با تمسک به یک موضوع خاص، به تبادل احساسات و عواطف نسبت به هم می‌پردازند. این‌گونه جشن‌ها برای خود قاعده‌مندی‌ها و روش‌های خاص دارند. از این نظر، بین جشن‌های دسته‌جمعی و مناسک دینی نوعی همانندی وجود دارد. بدین معنی که در هر دو پدیده، عنصر قاعده‌مندی و روشمندی وجود دارد و برگزاری آن‌ها فاقد نظم و مقررات خاص نیست اما جشن‌های گروهی برخلاف مناسک دینی که از تقدس برخوردارند و کمتر تغییرپذیرند، آسان‌تر با شرایط، مقتضیات و نیازهای زندگی بشری سازگار می‌شوند. از سوی دیگر، برگزاری جشن‌های دسته‌جمعی ضمن اینکه به کنش جمعی می‌انجامد، شادابی، کاهش تنش‌های عاطفی، رفع تیرگی‌های روابط بین افراد و کاهش کشمکش‌های اجتماعی را به همراه دارد.

جشن‌های دسته‌جمعی، معمولاً تفاوت‌های رایج طبقات اجتماعی را که باعث تقسیم‌بندی اعضای جامعه و ایجاد خط‌کشی‌های سخت می‌شوند، تضعیف و به طریق اولی حذف می‌کنند. مناصب، مقام‌ها، موقعیت‌ها و پایگاه‌های اجتماعی حین برگزاری جشن‌ها عامل اساسی به‌شمار نمی‌روند. بنابراین می‌توان گفت که برگزاری جشن‌ها همانند مناسک دینی، از جمله عوامل ایجاد هم‌بستگی، انسجام و وفاق اجتماعی هستند. مضافاً اینکه در جشن‌ها تنوع بیشتری به چشم می‌خورد. با این وصف، جشن‌های گروهی در خدمت حفظ منافع جمعی هستند؛ چرا که هم‌بستگی اجتماعی را تضمین می‌کنند و سلامت روحی و روانی اجتماع را به‌ارمغان می‌آورند. به هر حال، ایجاد و حفظ هم‌بستگی اجتماعی برای ادامه حیات مفید و ثمربخش جوامع، بسیار مهم و تعیین‌کننده است. جشن‌های گروهی ابزار مناسبی برای ایجاد چنین هم‌بستگی اجتماعی به‌شمار می‌روند؛ زیرا معمولاً برگزاری جشن‌ها با هر عنوان و علتی که باشد، مورد استقبال عموم مردم قرار می‌گیرد. آنچه شادابی، نشاط، هم‌بستگی و انسجام اجتماعی را هم‌زمان به‌وجود می‌آورد، شایسته آن است که بیشتر از آنچه امروز هست مورد عنایت قرار گیرد. جشن‌های دسته‌جمعی چنین کارکردی دارند. بنابراین، ایجاد شور و نشاط بین افراد جامعه و نتیجتاً دستیابی به یکپارچگی اجتماعی در گرو توجه ویژه به آن است.

۵ نظریه بیگانگی اجتماعی

نظریه‌های کلان درباره بیگانگی، اساس دیدگاه خود را بر این پایه استوار کرده‌اند که وجود پدیده بیگانگی در جامعه، به نمودهای گوناگون رفتارهای بیگانه‌وار نظیر

رضا پیراهمی

